

Revista

de Arheologie, Antropologie
și Studii interdisciplinare

Journal of Archaeology, Anthropology
and Interdisciplinary Studies

In Memoriam
Valentin Mircea Dumitrașcu (1978-2024)

6

2024

Dr. Angela SIMALCSIK, editor responsabil (Republica Moldova, România)

Dr. Bianca PREDĂ-BĂLĂNICĂ (Finlanda, România)

Dr. Daniel GARVĂN (România)

Dr. Cristian Eduard ȘTEFAN (România)

Dr. Denis TOPAL (Republica Moldova)

COLEGIUL DE REDACȚIE/PEER-REVIEW

Dr. Angela SIMALCSIK, redactor responsabil
(Republica Moldova, România)

Dr. Bianca PREDĂ-BĂLĂNICĂ (Finlanda)

Dr. Cristian Eduard ȘTEFAN (România)

Dr. Mircea ANGHELINU (România)

Dr. Mariana COCIERU (Republica Moldova)

Dr. Denis TOPAL (Republica Moldova)

Dr. Gabriel VASILE (România)

Dr. Cătălin-George FEDOR (România)

Dr. Ștefan HONCU (România)

Dr. Cristina-Elena CORDOȘ (România)

Dr. Vasile DIACONU (România)

Dr. Dmitriy KIRICENKO (Azerbaidjan)

Dr. Alexandru BERZOVAN (România)

Dr. Andrei COROBCEAN (Republica Moldova)

Dr. Raluca KOGĂLNICEANU (România)

Dr. George BODI (România)

Dr. Dorina ONICĂ (Republica Moldova)

Ion CIOBANU, secretar de redacție
(Republica Moldova)

Dr. Daniel GARVĂN (România)

Dr. Ștefan VASILE (România)

Dr. Lavinia GRUMEZA (România)

Dr. Robert Daniel SIMALCSIK

(Republica Moldova, România)

Dr. Roxana MUNTEANU (România)

Dr. Lucian MUNTEANU (România)

Dr. Andrei ASĂNDULESEI (România)

Dr. Vlad VORNIC (Republica Moldova)

Dr. Lilia DERGACIOVA (România)

Dr. Vitaliy S. SINIK (Moldova)

Dr. doc. Oksana HRYTSYUTA (Ucraina)

Marian LIE (România)

Dr. Ioan Sebastian BRUMĂ (România)

Dr. Victor COJOCARU (România)

Dr. Bogdan-Stelian HAIDUC (România)

Dr. Bianca PREDĂ-BĂLĂNICĂ, concept grafic, traducere și consultanță pentru limba engleză, limba franceză și limba română (Finlanda)

Dr. Denis TOPAL, concept copertă (Republica Moldova)

Alexandru KOVÁCS, traducere și consultanță pentru limba engleză, limba franceză și limba germană (România)

Dr. Mihail BĂȚ, machetare și aranjare în pagină (Republica Moldova)

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de autori.

Editorial board is not responsible for the opinions expressed by authors.

Toate lucrările publicate în Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) sunt recenzate de specialiști în domeniu (peer-reviewed journal).

Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) este publicația anuală a Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”, în colaborare cu Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale (ICBE) din Chișinău.

Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) este indexată în bazele de date internaționale [CEEOL](#), [ERIHPLUS](#) și [EBSCO](#).

Editare și tipar: Bons Offices

ISSN: 2587-3768

E-ISSN: 2587-3776

Chișinău 2024

Cuprins

STUDII // MATERIALE // NOTE

In memoriam

Valentin Mircea Dumitrașcu (25.12.1978 - 02.06.2024) 7

Ihor Pistruil

Flintknapping of the Upper Palaeolithic site Kaystrova Balka IV
Prelucrarea silexului în situl paleolitic superior Kaystrova Balka IV 11

David Baci, Daniel Garvăn

Analiza unui lot de faună precucuteniană de la Gherăseni-Movila Cremenea (județul Buzău)
Analysis of a Precucutenian faunal assemblage from Gherăseni-Movila Cremenea (Buzău County) 21

Cristian Eduard Ștefan

Notă asupra unor descoperiri preistorice de la Garvăn, județul Tulcea
Note on some prehistoric discoveries at Garvăn, Tulcea County 37

Constantin S. Nicolăescu-Plopșor

Raport asupra cercetărilor arheologice de la Perișor, Dolj
Report on archaeological research in Perișor, Dolj 49

Bianca Preda-Bălănică, Marius Bâsceanu, Angela Simalcsik, Daniel Garvăn

Notă asupra cercetărilor arheologice realizate de Constantin S. Nicolăescu-Plopșor în movilele funerare de la Perișor și Plenița (județul Dolj)
Note on the archaeological excavations conducted by Constantin S. Nicolăescu-Plopșor in burial mounds in Perișor and Plenița (Dolj County) 53

Dumitru Boghian, Sergiu-Constantin Enea, Sergiu Popovici,
Andrei Asăndulesei, Radu-Gabriel Părnău, Ion Ciobanu

Rezultatele investigațiilor interdisciplinare efectuate în tumulul T1 de la Târgu Frumos-Vest de oraș (județul Iași, România)
The results of the interdisciplinary investigations conducted in barrow T1 at Târgu Frumos-Vest de oraș (Iași County, Romania) 83

Angela Simalcsik, Robert Daniel Simalcsik, Serina Daniela Bobe, Maricela-Rebeca Cefalan, Alina-Georgiana Patriche	
Tumulul T1 de la Târgu Frumos-Vest de oraș (județul Iași, România). Date antropologice <i>Barrow T1 from Târgu Frumos-Vest de oraș (Iași County, Romania). Anthropological data</i>	131
Serghei Agulnicov	
Notă privind câteva date antropologice referitoare la mormintele Belozërka dintre Dunăre și Nistru <i>Note on some anthropological data relating to the Belozërka burials between the Danube and the Dniester</i>	155
Gabriel Mircea Talmațchi	
Despre câteva descoperiri de stateri târzii de tip Lysimachos din teritoriul istro-pontic <i>On some discoveries of late Lysimachos-type staters from the Istro-Pontic territory</i>	165
Lucian Munteanu, Adelina Picior	
Notă despre o monedă romană „reparată” <i>Note on a “repaired” Roman coin</i>	189
Vlad Vornic, Valeriu Bubulici	
O fibulă emailată romană descoperită în raionul Sîngerei (Republica Moldova) <i>A Roman enamel fibula from the Sîngerei district (Republic Of Moldova)</i>	199
Lavinia Grumeza, Adrian Ursuțiu, Cristina Tica, Ștefan Lipot	
Analiza și restaurarea unor piese de centură sarmatice descoperite recent în situl V Borș (județul Bihor) <i>Analysis and restoration of some recently discovered Sarmatian belt parts at the V Borș Site (Bihor County)</i>	207
Ana Honcu	
Cartarea descoperirilor ceramice romane din județul Iași, România. Stadiul actual al cercetărilor <i>Mapping of Roman ceramic finds from Iași County, Romania. Current state of research</i>	227
József Puskás	
New data on the absolute chronology of the Sântana de Mureș-Černjachov Culture in southeastern Transylvania (Covasna County, Romania) <i>Date noi privind cronologia absolută a culturii Sântana de Mureș-Černjachov în sud-estul Transilvaniei (județul Covasna, România)</i>	245

George-Dan Hânceanu, Andrei Baltag	
Sondajul arheologic din incinta Bisericii ortodoxe a satului Gherăești (județul Neamț)	
<i>The archaeological survey within the Orthodox Church of the village of Gherăești (Neamț County)</i>	253
Robert Daniel Simalcsik, Cătălin-George Fedor, Angela Simalcsik	
Cercetări de antropologie fizică și socială în localitatea Gherăești din județul Neamț	
<i>Physical and social anthropology research in the village of Gherăești in Neamț County</i>	289
Sergiu Suvac	
Prelucrarea artistică a pietrei în satele Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”	
<i>Artistic processing of stone in the villages of the “Orheiul Vechi” Cultural-Natural Reserve</i>	311
Cătălin-George Fedor	
Despre capitalul social într-o comunitate rurală moldovenească. Studiu de caz	
<i>About social capital in a Moldovan rural community. A case study</i>	329
RECENZII // PREZENTĂRI DE CARTE	
Sergiu Popovici, Angela Simalcsik, Ion Ciobanu, Serghei Agulnikov	
Turanicii în sudul Moldovei. O perspectivă arheologică și antropologică asupra înmormântărilor medievale și premoderne	
<i>Gabriel Vasile</i>	341
Norme de redactare / Publishing Rules	346

Notă despre o monedă romană „reparată”

Lucian Munteanu^{1*}, Adelina Picior²

Rezumat. Studiul prezintă o monedă romană deosebită, care se află în colecția Institutului de Arheologie din Iași. Este vorba despre un *denarius serratus* de la Q. Antonius Balbus (anii 83-82 î. Hr.), care aparține unui tezaur descoperit în vecinătatea sitului de la Drobeta. Moneda respectivă a fost, inițial, perforată neglijent, pentru a fi purtată ca pandantiv. Ulterior, într-un moment pe care nu-l putem estima, orificiul a fost astupat cu o bucată de metal. Ne-a atras atenția faptul că „repararea” s-a realizat într-o manieră foarte atentă. Meșterul roman a încercat să integreze cât mai bine materialul adăugat, ținând cont de metalul (argint cu un titlu de 97-98%), culoarea, relieful și decorul monedei. Finalitatea a constituit-o reproducerea, cât mai fidelă, a aspectului inițial al denarului, în vederea reintroducerii lui în circulația monetară din Dacia. Singurele analogii pe care le-am găsit în literatura de specialitate se referă la monede romane perforate, majoritatea din aur (*aurei, solidi*) și, mai rar, din argint (*denarii*), descoperite în teritoriile din afara Imperiului (India și *Barbaricum*-ul est-central și nord european), care au fost „reparate” într-o manieră similară, cu scopul de a le restaura funcția monetară inițială.

Cuvinte cheie: Dacia; Drobeta; *denarius serratus*; perforare; monedă cu „dop”.

Note on a „repaired” Roman coin. The study presents a remarkable Roman issue kept in the collection of the Institute of Archaeology in Iași. It is a *denarius serratus* of Q. Antonius Balbus (83-82 BC), which belongs to a hoard discovered in the vicinity of the Drobeta site. This coin was originally sloppily pierced to be worn as a pendant. Subsequently, at a time we cannot estimate, the hole was plugged with a metal piece. It has drawn our attention that the „repair” was carried out very carefully. The Roman craftsman tried to integrate the added material as well as possible, taking into account the metal (silver with a 97-98% fineness), colour, relief, and design of the coin. The aim was to reproduce the original appearance of the *denarius* as accurately as possible to reinsert it into monetary circulation in Dacia. The only analogies we have found in scholarly literature refer to perforated Roman coins, mostly of gold (*aurei, solidi*) and, rarely, of silver (*denarii*), discovered in territories outside the Empire (India and the east-central and north European *Barbaricum*), which have been „repaired” in a similar manner in order to restore their original monetary function.

Keywords: Dacia; Drobeta; *denarius serratus*; perforation; „plugged” coin.

¹ Institutul de Arheologie, Academia Română, Filiala Iași, România; lucanas2000@yahoo.com.

² Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Facultatea de Istorie; picioradelina@gmail.com.

* Autor corespondent: lucanas2000@yahoo.com.

.....

În colecția numismatică a Institutului de Arheologie din Iași se află un lot de nouă monede romane din argint, reprezentând denari republicani (1 ex. Q. Antonius Balbus și 1 ex. L. Farsuleius Mensor) și imperiali (1 ex. Vitellius, 1 ex. Hadrianus, 1 ex. Antoninus Pius, 1 ex. Antoninus Pius: Diva Faustina I, 1 ex. Commodus, 1 ex. Commodus: Crispina și 1 ex. Septimius Severus). Pieseile respective au fost donate de către doamna dr. Rodica Popovici, care, la rândul ei, le-a primit de la reputatul filolog Alexandru Dima, între anii 1960-1962 (Mănuță 2016, p. 85-89). Într-un studiu recent, am încercat să demonstrăm că emisiunile respective ar fi putut aparține unui tezaur de denari romani, care conținea și emisiuni republicane, avea nucleul principal constituit din denari ai împăraților Antonini și se încheia în vremea lui Elagabalus sau Severus Alexander. Acest depozit ipotetic, despre care nu există alte informații în literatura de specialitate, ar fi fost descoperit la *Drobeta* sau, mai probabil, în vecinătate, înainte de anul 1931 (Munteanu, Popovici, Picior 2024).

Ne-a atras atenția o monedă deosebită din acest lot, care a fost prelucrată. Este vorba despre un *denarius serratus* de la Q. Antonius Balbus (**Anexa I/1; Fig. 1A**), care a fost perforat, iar ulterior a fost „reparat”, prin astuparea găurii. Deoarece orificiul nu mai este vizibil, putem doar să bănuim cum a fost realizată perforarea inițială, pe baza câtorva indicii care s-au păstrat (**Fig. 1B-C**). Pe avers, deschizătura este circa 2 mm, are formă neregulată, iar în afara ei, în partea stângă, pare să fie o fisură. Gaura de pe cealaltă parte este mai mică (circa 1,5 mm) și are conturul rotunjit. Este posibil ca perforarea să se fi produs dinspre avers, cu ajutorul unui instrument ascuțit, într-o manieră oarecum neglijentă. Remarcăm poziția centrală a acesteia, la ora 12 pe avers, în partea superioară a capului lui Jupiter. În această formă, moneda respectivă ar fi putut fi purtată la gât, ca pandantiv, în epocă.

După o perioadă, s-a petrecut cea de-a doua intervenție asupra piesei, prin care s-a încercat „repararea” ei. În acest scop a fost folosită o bucată de metal, care, mai întâi, a fost prelucrată, pentru a respecta forma și dimensiunea orificiului. Moneda este posibil să fi fost încălzită pentru a se dilata și, astfel, „dopul” să se poată fixa mai bine în urma contractării piesei la răcire. Tehnica folosită pentru „reparare” este asemănătoare tehnicilor moderne de nituire. Fixarea „dopului” s-a realizat într-o manieră ușor diferită pe cele două părți ale monedei. Pe revers, zona unde a fost introdus metalul a fost bine nivelată, prin batere. În urma acestei operațiuni, o porțiune de circa 2 mm² în jurul cavității a fost afectată, astfel încât jumătate din legenda din exergă este ilizibilă (**Fig. 1C**). Datorită acestei deteriorări nu se poate preciza dacă sub cai se afla o literă, reprezentând marca de control, ceea ce face imposibilă identificarea cu acuratețe a piesei. Pe avers nu sunt vizibile urme de lovire. Aici metalul pare doar să fi fost presat în gaura care, cel mai probabil, avea o

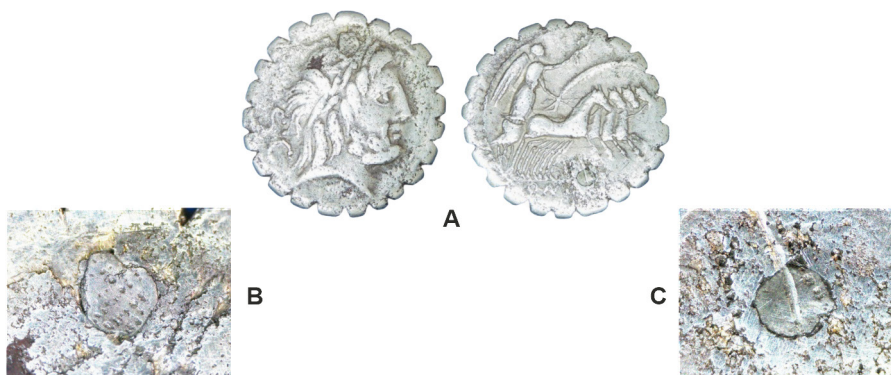

Fig. 1. *Denarius serratus* de la Q. Antonius Balbus: A. Moneda; B. Detaliu cu „dopul” de pe avers; C. Detaliu cu „dopul” de pe revers.

Fig. 1. *Denarius serratus* of Q. Antonius Balbus: A. Coin; B. Detail of the “plug” on the obverse; C. Detail of the “plug” on the reverse.

formă ușor conică în urma procesul de perforare. În afară a rămas o proeminență, care este la același nivel cu relieful monedei. În plus, această protuberanță a fost decorată, prin poansonare, cu șase șiruri cvasi-paralele de impresiuni mici. Decorul respectiv lasă impresia că ar încerca să reproducă porțiunea din iconografia de avers a monedei, mai precis șuvițele de păr ale lui Jupiter, care a fost distrusă prin perforare (**Fig. 1B**). Credem, totodată, că poansonarea a avut și o finalitate tehnică, prin presiunea aplicată și creșterea volumului, bucata de metal dilatându-se, astfel, și fixându-se ermetic în gaură.

La prima vedere, culoarea nitului folosit ca dop pentru astuparea găurii este destul de asemănătoare cu aceea a monedei, astfel că am presupus faptul că ambele au fost realizate din aliaje similare (Munteanu, Popovici, Picior 2024). Pentru a confirma acest lucru, am analizat compoziția lor chimică elementală, prin Fluorescența de Raze X (**Anexa I/2**). Moneda a fost bătută dintr-un aliaj care conține un procent foarte ridicat de argint (98,55-98,57%), căruia i se asociază, în cantități mici, cupru (0,72-0,74%), aur (0,27-0,36%) și plumb (0,33-0,45%). Rezultatele obținute de noi se aseamănă cu cele disponibile în literatura de specialitate, unde aceeași emisiune republicană a fost investigată cu diferite metode (Herrmann 2000, p. 162, nr. 329a-c; Pardini *et alii* 2012, p. 160, Table 1; Wood, Ponting, Butcher 2023, Supplementary file, no. 438 și 441). În perioada de după *Bellum sociale*, titlul denarilor redevine unul ridicat, pentru confecționarea monedelor folosindu-se, în special, metalul reciclat de la emisiunile anterioare (Wood, Ponting, Butcher 2023,

p. 4, 6, 10-11). Compoziția chimică a „dopului” se potrivește extrem de bine cu cea a monedei. Ambele conțin aceleași elemente, în proporții relativ egale. Doar procentul de cupru (0,96-1,56%) pare să fie puțin mai ridicat în cazul fragmentului de metal adăugat. Deși nu există nicio certitudine în acest sens, trebuie avută în vedere posibilitatea ca materialul utilizat la „recon condiționarea” denarului să provină tot de la o emisiune republicană, probabil foarte deteriorată, care a fost topită și transformată în materie primă.

Greutatea monedei pe care o publicăm este de 3,38 g. Prin comparație, standardul ponderal teoretic pentru aceste piese a fost aproximat la circa 3,86 - 3,90 g (a 84-a parte dintr-o libră) (RRC II, p. 594; Woytek 2012, p. 320). De asemenea, în baza de date *Coinage of the Roman Republic Online* sunt înregistrați 531 de denari (provenind din 275 de tezaure), care aparțin tipului RRC 364/1, pentru care a fost calculată o greutate medie de 3,79 g (<https://numismatics.org/crro/id/rrc-364.1>). Pentru 143 de exemplare din subtipul 364/1a a rezultat o valoare similară de 3,82 g (<https://numismatics.org/crro/id/rrc-364.1a>), iar pentru 140 de piese din subtipul 364/1d, media este de 3,79 g (<https://numismatics.org/crro/id/rrc-364.1d>). Remarcăm o diferență de greutate de aproape jumătate de gram între moneda noastră, cu adaosul de material și emisiunile similare din epocă.

Monedele romane prelucrate prin perforare și, respectiv, prin umplerea găurii, constituie două categorii de artefacte numismatice deosebite. Primele dintre ele, mult mai numeroase, sunt relativ bine studiate în literatura de specialitate. În general, se consideră că prin perforare monedele și-au pierdut funcția inițială, fiind retrase din circulația normală (Callu 1991, p. 99). Cercetările mai recente tratează, uneori într-o manieră detaliată, diferite aspecte legate de aceste emisiuni, din metale diverse, descoperite deopotrivă în Imperiu (Perassi 2011a; 2011b; Doyen 2013) și în *Barbaricum* (Hahula, Bursche 2005; Myzgin 2010; Horsnæs 2010, p. 58-70, 167-168; Munteanu 2021), precum: tehnicile folosite pentru realizarea perforațiilor, poziția, numărul sau semnificațiile (estetice, magico-religioase, ideologice) acestora.

În *Dacia*, monedele romane perforate, reprezentând nominaluri diverse, se întâlnesc în rândul descoperirilor izolate din principalele situri ale provinciei: *Apulum* (Găzdac, Suciu, Alföldy-Găzdac 2009, p. 175, nr. 251), *Drobeta* (Găzdac et alii 2015, p. 194, nr. 109; p. 227, nr. 994), *Porolissum* (Găzdac, Gudea 2006, p. 130, nr. 576, 578; p. 132, nr. 690), *Potaissa* (Pislaru 2009, p. 167, nr. 27; p. 202-203, nr. 510), *Ulpia Traiana Sarmizegetusa* (Găzdac, Cociș 2004, p. 86, nr. 81; p. 105, nr. 998; p. 113, nr. 1382) etc. Arareori, ele par să se amestece în tezaure, la Ionești Govorii și Centura, ambele din județul Vâlcea (Purece 2015, p. 20, nr. 3; p. 186, nr. 11-12). Mai menționăm faptul că în colecția Muzeului de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca se păstrează șase emisiuni republicane, majoritatea din argint, originale și imitații, care au perforații în diferite poziții. Se bănuiește doar că două

dintre ele ar aparține tezaurului de la Hunedoara, restul neavând loc de proveniență (Găzdac, Călian, Alföldy-Găzdac 2006, p. 60, nr. 123, 125; p. 75, nr. 490; p. 76, nr. 507; p. 99, nr. 1065; p. 101, nr. 1089). În schimb, denari perforați republicani sunt atestați în siturile occidentale ale Imperiului. Se presupune că modificarea lor, având scop decorativ, s-ar fi petrecut într-o perioadă mai târzie, în timpul dinastiei Iulia-Claudia (Doyen 2013, p. X, XV-XVII).

Cea de-a doua categorie de monede prelucrate prin umplerea găurii a atras mai puțin atenția specialiștilor, probabil datorită numărului lor mai mic și a faptului că sunt mai dificil de reperat. Astfel de piese sunt atestate începând din perioada greacă (Prokopov 2011, p. 340), până în epoca modernă (Pittock 1997, p. 82), scopul adaosului de material variind în funcție de metalul piesei, perioada istorică sau arealul geografic (Smagur 2020, p. 186-187). Pentru perioada romană, există studii mai recente care tratează acest fenomen particular, mai ales în teritoriile din afara Imperiului, chiar dacă într-o manieră tangențială. În subcontinentul Indian au fost descoperiți *aurei* (originali și imitații), care inițial au fost perforați, pentru a fi transformați în obiecte de podoabă, iar ulterior orificiile au fost astupate, prin folosirea unor „dopuri” din aur de dimensiuni mari, uneori contramarcate. Se presupune că aceste intervenții urmăreau creșterea greutateii monedelor la valoarea etalonului ponderal anterior reformei lui Nero, cu scopul reintroducerii lor în circuitele comerciale locale (Smagur 2020, p. 187-191; a se vedea și opinia similară a lui Berghaus 2000, p. 502).

Tot din afara lumii romane, dar din *Barbaricum*-ul european, provin monede imperiale, din diferite metale, care au fost prelucrate într-o manieră similară. Pentru piesele din aur de acest fel, care par să fie mai numeroase, au fost identificate două situații distincte. Prima dintre ele se referă la *aurei* perforați, descoperiți în partea răsăriteană a continentului, ale căror găuri au fost umplute, iar ulterior li s-a atașat o buclă, tot din aur. Se poate considera că în acest caz „repararea” a avut un rol estetic, piesele fiind restaurate pentru a putea fi purtate la gât ca pandantive, începând cu sfârșitul veacului al III-lea și începutul celui următor (Myzgin 2023a, p. 79). În cea de-a doua situație, nu a fost remarcată intenția de a alipi monedelor din aur, perforate, o verigă. Este vorba, în special, despre *solidi* (originali și imitații) din zona scandinavă, dar și de *aurei* din centrul Europei, ale căror orificii au fost doar astupate, în vederea folosirii lor ca mijloace de schimb și de plată (Fagerlie 1967, p. 85, 139-140; Fischer 2020, p. 18-20; Myzgin 2023a, p. 79).

Emisiunile din argint „reparate” au fost semnalate, într-o manieră generală, de către P. Hauberg, încă din veacul al XIX-lea, în zona scandinavă (Fagerlie 1967, p. 85, nota 6). În ultimii ani astfel de piese au început să fie documentate, într-un număr din ce în ce mai mare, în teritoriile „barbare” central-răsăritene (România, Polonia, Ucraina, Belarus) și septentrionale (Danemarca, Suedia). Majoritatea lor

apar în tezaure și, mai rar, în mod izolat. În unele situații a fost folosit metal comun pentru a astupa perforațiile (Myzgin 2023a, p. 75, 77, 79).

Aducem în discuție, succint, două dintre descoperirile mai importante de acest fel, ambele reprezentând tezaure de dimensiuni considerabile. Primul dintre ele, aflat la Hemse (Suedia) (1500 ex.; *t.p.q.* 193-194), are în compoziția sa 13 denari perforați, dintre care doar trei au orificiile acoperite (Lind 1981, p. 54, nr. 25, 58; p. 58, nr. 373; p. 59, nr. 454; p. 60, nr. 564; p. 61, nr. 672; p. 62, nr. 700; p. 64, nr. 904, 929; p. 67, nr. 1141; p. 69, nr. 1318, 1370, 1373). Cel de-al doilea, de la Cichobórz (Polonia) (1776 ex.; *t.p.q.* 197-198), conține nouă piese găurite, patru fiind astupate (Myzgin 2023b, p. 350, nr. 247; p. 378, nr. 541; p. 416, nr. 904; p. 437, nr. 1115; p. 443, nr. 1178; p. 439, nr. 1141; p. 441, 1161; p. 479, nr. 1520; p. 500, nr. 1733). Toți emitenții celor șapte denari „reparați”, din cele două depozite, sunt împărați din dinastia Antonină (1 ex. Hadrianus, posibil „barbarizată”, 4 ex. Marcus Aurelius *et sui*, 2 ex. Commodus *et sui*). Greutățile lor variază între 2,37 g și 3,20 g, majoritatea având circa 2,70 - 2,80 g. În cazul descoperirii de la Cichobórz, bine ilustrate, se disting mai multe tehnici de fixare a metalului în gaură. De altfel, unul dintre procedeele respective credem că a fost folosit și în cazul monedei noastre (Myzgin 2023a, p. 77, fig. 8/1). Deși metalul și frecvența lor ridicată le făceau mai puțin atractive decât nominalurile din aur, se pare că a existat o preocupare reală și pentru „repararea” emisiunilor din argint. Maniera atentă în care s-a realizat acest lucru ar sugera că finalitatea consta în restaurarea funcțiilor lor bănești originare (Myzgin 2023a, p. 79).

Din păcate, toate cercetările la care am făcut referire tratează această categorie particulară de monede romane prelucrate doar din teritoriile din afara Imperiului. Fără îndoială, ne apare firesc ca astfel de piese să se regăsească și în rândul numeroaselor descoperiri monetare din provinciile romane, dar, până în prezent, ele nu au beneficiat de o atenție deosebită în literatura de specialitate pe care am consultat-o. Moneda pe care o prezentăm își are originea, cu certitudine, în *Dacia*, chiar dacă nu există informații precise cu privire la proveniența ei exactă. Metoda prin care s-a realizat „repararea” ei și scopul acestei intervenții sunt similare cu situații prezentate din *Barbaricum*. Meșterul, probabil de origine romană, a încercat să integreze cât mai bine bucata de metal adăugată, ținând cont de metalul, culoarea, relief și decorul piesei. Finalitatea a constituit-o reproducerea cât mai fidelă a aspectului inițial al monedei. Este posibil să se fi urmărit și ajustarea greutății, care, într-o oarecare măsură, s-ar apropia de standardul ponderal din epocă. Astfel că *denarius serratus* de la Q. Antonius Balbus, „recondiționat” cu atenție la detalii, ar fi putut să fie folosit ca o monedă romană obișnuită în tranzacțiile comerciale din *Dacia*, până în prima parte a veacului al III-lea, când a fost retrasă de pe piață și tezaurizată.

Anexa I

1. Descrierea monedei³

AR; 3,380 g; 18x19 mm; 6 h; s.c.; perforată, cu gaura astupată cu un „dop”;

Av. S • C (în câmpul din stânga) Capul laureat al lui Jupiter, spre dreapta;

Rv. Q • ANTO [• BALB / PR] (în exergă) Victoria în cvadrigă, spre dreapta, ținând hăturile și o ramură de palmier în mâna stângă și o coroană în mâna dreaptă; porțiunea de sub cai, unde a fost introdus „dopul”, este puternic deteriorată, astfel că este imposibil de precizat dacă aici era gravată o marcă de control;

Q. Antonius Balbus, Roma, *denarius serratus*, anii 83-82 î. Hr. (RRC I, p. 379, nr. 364/1a sau 1d) sau anul 81 î. Hr. (CRR, p. 119, nr. 742 av. și 742 sau 742b rv.);

IAI, în curs de inventariere.

2. Analize compoziționale⁴

<i>Denarius serratus</i>								
%	Ag	+/-	Cu	+/-	Au	+/-	Pb	+/-
Av.	98,55	0,56	0,72	0,06	0,27	0,04	0,45	0,04
Rv.	98,57	0,61	0,74	0,07	0,36	0,05	0,33	0,04

„Dopul” monedei								
%	Ag	+/-	Cu	+/-	Au	+/-	Pb	+/-
Av.	97,69	0,59	1,56	0,09	0,31	0,04	0,44	0,05
Rv.	98,38	0,63	0,96	0,08	0,34	0,05	0,33	0,04

Notă: Determinările experimentale au fost realizate de către dr. Nicoleta Vornicu, la Centrul Mitropolitan de Cercetări TABOR (Iași), cu ajutorul unui spectrometru cu fluorescență de raze X (XRF), de tip Innov X Systems Alpha Series (SUA). Acest dispozitiv este echipat cu un tub cu raze X cu anod W, care funcționează la parametrii maximi de 35 kV și 100A, radiația de fluorescență fiind detectată și analizată cu un detector de Si (PIN), cu răcire termoelectrică, controlat de un minicomputer. Pentru achiziționarea spectrelor și analiza semicantitativă a unei matrice grele, software-ul de mod Analytical a fost utilizat pentru o durată de excitație selectată de 10 secunde. Dimensiunea punctului analitic este de 8 mm. Adâncimea analizată este de circa 50 microni, în funcție de compoziția probei.

Acest articol a fost elaborat cu sprijinul unui grant acordat de Academia Română, în cadrul proiectului cu numărul GAR 138/2023 - „Corpusul descoperirilor romane din Barbaricum-ul românesc”.

³ Au fost folosite următoarele abrevieri pentru metale (AR - argint), descrierea monedei (av. - avers; rv. - revers), date tehnice (g - gram, mm - milimetru, h - oră (ax)), stare de conservare (s.c. - slab conservată) și colecții (IAI - Institutul de Arheologie Iași, Academia Română).

⁴ Au fost folosite următoarele abrevieri pentru metale: Ag - argint, Cu - cupru, Au - aur, Pb - plumb.

Bibliografie

- Berghaus 2000:** P. Berghaus, *Gestopfte Locher auf römischen Goldmunzen aus indischen Funden*, in: B. Kluge, B. Weissner (Hrsg.), *XII. Internationaler numismatischer Kongress Berlin 1997. Akten - Proceedings - Actes*, vol. 1, Berlin, 2000, p. 499-502.
- Callu 1991:** J.-P. Callu, *La perforation de l'or romain*, in: H.-Chr. Noeske, H. Schubert (Hrsg.), *Die Münze: Bild - Botschaft - Bedeutung. Festschrift für Maria R.-Alföldi*, Frankfurt am Main, 1991, p. 99-121.
- CCR:** E. A. Sydenham, *The Coinage of the Roman Republic*, London, 1952.
- Doyen 2013:** J.-M. Doyen, *Entre amulettes et talismans, les monnaies trouées: ce qui se cache sous les apparences*, *Journal of Archaeological Numismatics* 3, 2013, p. I-XXXIX.
- Fagerlie 1967:** J. M. Fagerlie, *Late Roman and Byzantine solidi found in Sweden and Denmark*, New York, 1967.
- Fischer 2020:** S. Fischer, *The Late Roman and Early Byzantine Solidi of the Stierstedt Ancient Coin Collection*, *Journal of Archaeology and Ancient History* 28, 2020, p. 1-26.
- Găzdac, Cociș 2004:** C. Găzdac, S. Cociș, *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, Cluj-Napoca, 2004.
- Găzdac, Gudea 2006:** C. Găzdac, N. Gudea, *Porolissum*, Cluj-Napoca, 2006.
- Găzdac, Călian, Alföldy-Găzdac 2006:** C. Găzdac, L. Călian, Á. Alföldy-Găzdac, *Roman Republican Coinage in the National History Museum of Transylvania*, Cluj-Napoca, 2006.
- Găzdac, Suciu, Alföldy-Găzdac 2009:** C. Găzdac, V. Suciu, Á. Alföldy-Găzdac, *Apulum*, Cluj-Napoca, 2009.
- Găzdac et alii 2015:** C. Găzdac, Á. Alföldy-Găzdac, M. Neagoe, O. Neagoe, *Drobeta. The never abandoned city of Roman Dacia*, Cluj-Napoca, 2015.
- Hahula, Bursche 2005:** K. Hahula, A. Bursche, *Roman coins from the princely burial at Białęcino (Balenthin) in Pomerania*, in: P. Łuczkiwicz, M. Gładysz-Juścińska, M. Juściński, B. Niezabitowska, S. Sadowski (Eds.), *Europa Barbarica: ćwierć wieku archeologii w Masłomęczu*, Lublin, 2005, p. 141-148.
- Herrmann 2000:** K. Herrmann, *RFA-Analysen an der TU Clausthal*, in: W. Hollstein (Hrsg.), *Metallanalytische Untersuchungen an Münzen der Römischen Republik*, Berlin, 2000, p. 147-170.
- Horsnæs 2010:** H. W. Horsnæs, *Crossing boundaries. An analysis of Roman coins in Danish contexts*. Vol. 1. *Finds from Sealand, Funen and Jutland*, Copenhagen, 2010.
- Lind 1981:** L. Lind, *Roman Denarii Found in Sweden*. Vol. 2. *Catalogue. Text*, Stockholm, 1981.
- Mănuță 2016:** D. Mănuță *Un universitar de excepție: Alexandru Dima*, *Anuar de Lingvistică și Istorie Literară* 55, 2016, p. 85-89.
- Munteanu 2021:** L. Munteanu, *Pierced and/or Looped Roman Denarii from Western Moldavia (Romania)*, in: R. Ciolek, R. Chowaniec (Eds.), *Aleksandria. Studies on Items, Ideas and History Dedicated to Professor Aleksander Bursche on the Occasion of his 65th Birthday*, Wiesbaden, 2021, p. 279-286.
- Munteanu, Popovici, Picior 2024:** L. Munteanu, R. Popovici, A. Picior, *New data on some older monetary finds within the Drobeta area*, *Studia Antiqua et Archaeologica* 30/1, 2024 (sub tipar).
- Myzgin 2010:** K. V. Myzgin, *Podveski iz rimskih monet v areale černjachovskoj kul'tury vostočnee r: Prut*, in: A. M. Voroncov, I. O. Gavrituchin (Red.), *Lesnaja i lesostepnaja zony Vostočnoj Evropy v epochi rimskih vlijanij i Velikogo pereselenija narodov 2.2*, Tula, 2010, p. 95-114.
- Myzgin 2023a:** K. Myzgin, *Numismatic analysis of the hoard*, in: B. Bartecki, A. Hyrczała, K. Myzgin (Eds.), *The Cichobórz Hoard. Studies on the Deposit of Roman Denarii and Their Imitations*, Hrubieszów, 2023, p. 38-89.

- Myzgin 2023b:** K. Myzgin, *Catalogue*, in: B. Bartecki, A. Hychała, K. Myzgin (Eds.), *The Cichobórz Hoard. Studies on the Deposit of Roman Denarii and Their Imitations*, Hrubieszów, 2023, p. 315-511.
- Pardini et alii 2012:** L. Pardini, A. El Hassan, M. Ferretti, A. Foresta, S. Legnaioli, G. Lorenzetti, E. Nebbia, F. Catalli, M.A. Harith, D. Diaz Pace, F. Anabitarte Garcia, M. Scuotto, V. Palleschi, *X-Ray Fluorescence and Laser-Induced Breakdown Spectroscopy analysis of Roman silver denarii*, *Spectrochimica Acta Part B: Atomic Spectroscopy* 74-75, 2012, p. 156-161.
- Perassi 2011a:** Cl. Perassi, *Monete romane forate: qualche riflessione su “un grand thème européen” (J.-P. Callu)*, *Aevum. Rassegna di Scienze storiche linguistiche e filologiche* 85, 2, 2011, p. 257-315.
- Perassi 2011b:** Cl. Perassi, *Monete amuletto e monete talismano. Fonte scritte, indizi, realia per l'età romana*, *Numismatica e Antichità Classiche. Quaderni Ticinesi* 40, 2011, p. 223-274.
- Pittock 1997:** M. G. H. Pittock, *Inventing and Resisting Britain: Cultural Identities in Britain and Ireland, 1685-1789*, New York, 1997.
- Pislaru 2009:** M. Pislaru, *The Roman Coins from Potaissa. Legionary Fortress and Ancient Town*, Cluj-Napoca, 2009.
- Prokopov 2011:** I. S. Prokopov, *The Imitations of Late Thasian Tetradrachms: Chronology, Classification and Dating*, in: N. Holmes (Ed.), *Proceedings of the XIVth International Numismatic Congress Glasgow 2009*, Glasgow, 2011, p. 337-344.
- Purece 2015:** S. Purece, *Tezaure romane imperiale din colecția Muzeului Județean Vâlcea. Considerații cu privire la fenomenul tezaurizării în spațiul Olteniei romane*, Sibiu, 2015.
- RRC:** M. H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, vols. I-II, London, 1974.
- Smagur 2020:** E. Smagur, *Regulated Roman Coins and Their Imitations from India: Did Roman Coins Circulate as Money in the Subcontinent?*, *Notae Numismaticae/ Zapiski Numizmatyczne* 15, 2020, p. 21-46.
- Wood, Ponting, Butcher 2023:** J. R. Wood, M. Ponting, K. Butcher, *Crisis? What crisis? Recycling of silver for Roman Republican coinage*, *Archaeological and Anthropological Sciences* 15, 147, 2023, p. 1-13.
- Woytek 2012:** B. E. Woytek, *The Denarius Coinage of the Roman Republic*, in: W. E. Metcalf (Ed.), *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, Oxford, 2012, p. 315-334.

Surse web

<https://numismatics.org/crro/> - Coinage of the Roman Republic Online (accesat la data de 4.06.2024)